

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Denkbeelden over een toekomstige oorlog

[Bespreking van: W. Linmans (2021) *De oorlog van morgen : Nederlandse beeldvorming van een volgende oorlog 1918-1940*]

Brolsma, M.

DOI

[10.5117/TvG2022.2/3.021.BROL](https://doi.org/10.5117/TvG2022.2/3.021.BROL)

Publication date

2022

Document Version

Final published version

Published in

Tijdschrift voor Geschiedenis

License

CC BY-NC-ND

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Brolsma, M. (2022). Denkbeelden over een toekomstige oorlog: [Bespreking van: W. Linmans (2021) *De oorlog van morgen : Nederlandse beeldvorming van een volgende oorlog 1918-1940*]. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 135(2/3), 343-344.
<https://doi.org/10.5117/TvG2022.2/3.021.BROL>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

Nieuwste Tijd

Wouter Linmans, *De oorlog van morgen. Nederlandse beeldvorming van een volgende oorlog 1918-1940* (Prometheus; Amsterdam, 2021) 320 p., ill., €27,50 ISBN 9789044647877

Denkbeelden over een toekomstige oorlog

De allereerste buitenlandse vertaling van Erich Maria Remarques bestseller *Im Westen nichts neues* was de Nederlandse. Het initiatief voor de vertaling was afkomstig van de Utrechtse uitgever en radicale antimilitarist Jacobus Bommeljé, die onmiddellijk het grote belang van Remarques roman als aanklacht tegen de oorlog erkende. In zijn opdracht werkte vertaalster Annie Salomons in koortsachtig tempo aan de Nederlandstalige editie; elke vertaalde pagina ging direct naar de drukker om te worden gezet. Op 18 april 1929 lag *Van het westelijk front geen nieuws* in de boekwinkel, minder dan drie maanden na de Duitse boekuitgave. Binnen een half jaar waren er al 50.000 exemplaren verkocht, een enorm succes voor de Nederlandse boekenmarkt in die periode.

In *De oorlog van morgen* laat historicus Wouter Linmans zien dat Remarques knap geconstrueerde roman door het Nederlandse publiek werd omarmd als een huiveringwekkend, waarheidsgetrouw verslag uit eerste hand van het leven in de loopgraven en als voorafschaduwning van toekomstig oorlogsgeweld, dat volgens algemene verwachting nog grootschaliger en destructiever zou zijn dan het bloedvergieten van 1914-1918. *Van het westelijk front geen nieuws* – en de Hollywoodverfilming *All Quiet on the Western Front* uit 1930 – kleurden niet alleen het beeld dat Nederlanders hadden van de Eerste Wereldoorlog, maar gaven ook de verwachtingen en fantasieën over een toekomstige oorlog vorm. Ze hielden de herinnering aan de Grote Oorlog levend en toonden de angst voor een nieuwe, modern-industriële oorlog.

Het onderwerp van *De oorlog van morgen*, de dissertatie waarop Linmans in mei 2021 aan de Universiteit Leiden promoveerde, zijn de gedachten, fantasieën en voorspellingen over de oorlog van de toekomst van Nederlanders in de jaren twintig en dertig. Hoewel er diverse studies bestaan over oorlogsbeelden en -verwachtingen in andere landen in negentiende en twintigste eeuw, is de Nederlandse culturele beeldvorming over de oorlog nog niet eerder systematisch in kaart gebracht. Linmans laat op meeslepende wijze zien dat oorlogsbeelden en toekomstfantasieën een wezenlijk bestanddeel vormden van de Nederlandse massamedia en populaire cultuur. Ook maakt hij duidelijk dat de gedachten, angsten en toekomstvisioenen van Nederlandse journalisten, wetenschappers, militairen, toneelschrijvers en tekenaars in het interbellum in belangrijke mate werden beïnvloed door ontwikkelingen en oorlogsbeelden van buiten de eigen landsgrenzen. Hoewel de Eerste Wereldoorlog tot het begin van de Duitse bezetting het belangrijkste referentiekader vormde voor de verwachtingen van een toekomstige oorlog, werden de Nederlandse oorlogsbeelden bijvoorbeeld voortdurend bijgesteld onder invloed van actuele gebeurtenissen als Hitlers *Machtergreifung*, Mussolini's koloniale veldtocht in Abessinië en de Spaanse Burgeroorlog.

Door de geschiedenis te benaderen 'vanuit het perspectief van tijdgenoten' beoogt Linmans een bijdrage te leveren aan het bijstellen van een finalistische interpretatie van Nederland in het interbellum als een – vanwege de verzuiling en de neutraliteit in

1914-1918 – provinciaal, onmodern en naïef land, dat in mei 1940 weerloos en nietsvermoedend werd overrompeld door de Duitse bezetter. Hiermee past *De oorlog van morgen* in de historiografische traditie van de laatste twee decennia van monografiën (zoals Paul Moeyes' *Buiten schot*, Ismee Tames', *Oorlog voor onze gedachten* en Frits Botermans *Tussen utopie en crisis*) die aantonen dat de Eerste Wereldoorlog geenszins geruisloos aan Nederland voorbij is gegaan en dat Nederland ook deelhad aan de crisis van de moderniteit.

De oorlog van morgen lijkt met name voort te bouwen op Conny Kristels *De oorlog van anderen* over Nederlanders en het oorlogsgeweld van de jaren 1914-1918. Evenals Kristel problematiseert Linmans de notie dat Nederlanders wars waren van elke vorm van militair vertoon en hij laat zien dat, net als tijdens de Eerste Wereldoorlog, ook in de jaren twintig en dertig moderne geweldsmiddelen met een mengeling van ontzag, fascinatie, weerszin en angst werden gadeslagen. De moderne militaire technologie riep niet alleen tegenstrijdige reacties op bij tijdgenoten, ook de grens tussen feit en fictie was voor hen niet altijd duidelijk. Zo werd er in de jaren twintig en dertig in alarmerende krantenartikelen en dystopische romans volop gespeculeerd over een dodelijk stralingswapen, een wapen dat in werkelijkheid alleen op papier en in de hoofden van mensen bestond. Het was de algemene verwachting dat een nieuwe oorlog zou beginnen met een grootschalige verrassingsaanval, waarbij door de inzet van gifgassen en luchtbombardementen hele steden en landstreken van de kaart zouden worden geveegd, zoals in de populaire boekverfilming van H.G. Wells' *The Shape of Things to Come* (1936).

De beeldvorming over een toekomstige oorlog werd in belangrijke mate gekleurd

door de zuil waartoe men behoorde. Socialisten en aanhangers van de Vrijzinnig Democratische Bond steunden tot circa 1935 het ontwapeningsstreven van de vredesbeweging en dramatiseerden dikwijls de gevolgen, omvang en nabijheid van een toekomstige oorlog, vanuit het idee dat wie doordrongen was van de verschrikkingen van het oorlogsgeweld zich onherroepelijk tegen een nieuw conflict zou verzetten. Een meerderheid van de Nederlandse bevolking voelde er echter niets voor om de krijgsmacht af te schaffen. In confessionele pers werd bijvoorbeeld het belang van investeringen in de landsverdediging onderstreept. Een zeer populair boek in deze kringen was *Lichting '18* (1932) van J.K. Eerbeek: een christelijke variant van *Van het westelijk front geen nieuws*, waarin de hoofdpersoon geconfronteerd met de ellende van de oorlog niet zijn christelijk moreel kompas verliest, maar juist wordt gesterkt in zijn Godsvertrouwen.

Een van de interessantste hoofdstukken van Linmans sterke en goed geschreven studie gaat over de periode tussen 1 september 1939 en 10 mei 1940. Dat het in West-Europa aanvankelijk relatief rustig bleef en er veel positieve berichten in de pers verschenen over de afschrikkingskracht van het Nederlandse leger gaf aanleiding tot hoop dat Nederland opnieuw de dans zou kunnen ontspringen. Linmans laat op overtuigende wijze zien dat Nederlandse publicisten vasthielden aan de hoop dat Nederland opnieuw neutraal zou kunnen blijven, juist omdat zij de gevaren van een moderne oorlog in grote lijnen kenden. Deze houding werd dus niet zozeer ingegeven door naïviteit, maar moet vooral begrepen worden als resultaat van de menselijke neiging om zich over te geven aan *wishful thinking* in tijden van overweldigend gevaar.

Marjet Brolsma, Universiteit van Amsterdam